

проф. д-р Марјан Марковиќ
Истражувачки центар за ареална лингвистика „Б. Видоески“
Македонска академија на науките и уметностите -МАНУ

Македонскиот стандарден и дијалектен јазик во филмскиот опус на Милчо Манчевски

Во ова излагање ќе се обидеме да ја претставиме и да ја покажеме улогата на македонскиот јазик на две рамништа (стандардната /писмена и говорна/ норма и дијалектниот израз) во три филма од богатиот филмски опус на М. Манчевски. Се работи за филмовите *Пред дождот*, *Врба* и *Сенки (Коски)*. (слика: постери)

Имено, како што е познато, македонскиот јазик долг период се развивал без стегите на административната и политичката норма што на еден начин овозможило преку послободниот развој на народните говори, тој да има позабрзана еволуција во рамките на својата граматичка структура и лексикон. Македонскиот јазик, преку своите дијалекти ги црпел сите можност од своето словенско наследство, а и исто така во својот систем ги вградувал оние структурни карактеристики кои настанувале преку контактите со другите балкански јазици со цел да овозможи појасна и непречена комуникација помеѓу говорителите. По стандардизацијата во 1945 година, се забрзува развојот и употребата на литературната норма, а филмската уметност во голема мера го следи тој тренд, што може да се забележи во македонските филмови: *Мирно лето*, *Црно Семе*, *Исправи се*, *Делфина*, *Македонска сага*, ... и многу други.

Милчо Манчевски во својот прв игран филм *Пред дождот*, чија 25-та годишнина ја прославуваме денес, ја продолжува таа традиција и голем дел од дијалозите се одвиваат на стандарден јазик, а еден дел се потпира на централните македонски говори. Во голем дел од филмот ликовите ја користат литературната норма без оглед на нивниот општествен и социјален статус. Тоа на некој начин не само што ја продолжува филмската традиција, туку и овозможува ликовите да се дислоцираат од времето и просторот за да може филмот да се фокусира на визуелниот и наративниот сегмент. Така е со дијалозите што ги водат свештените лица, со дијалозите на главниот лик Александар како и дијалозите на лекарот Сашо (Мето Јовановски). Од друга страна, дијалозите што ги водат останатите ликови, посебно локалните жители се базираат на дијалектниот израз, поточно прилепско-битолските говори. Манчевски многу умешно го користи фактот дека дијалектите во себе содржат два клучни поими – а тоа се географија и историја (односно простор и време), при што во случајов тој се потпира само на географскиот елемент, лоцирајќи го дејството во централна Македонија.

Како илустрација на употребата на стандардниот македонски јазик во голем дел од филмот *Пред дождот* би можеле да ја наведеме огромната внимателност кон правилната употреба македонскиот стандард: се употребува вокативот (*Кириле. оче*), се користи акузативната форма кај личните и роднинските имиња (*џо видов Сијојана, ѿаѿѿка*), потоа пазењето на третосложниот акцент, а особено е впечатлива употребата на акцентските целисти (*к'ај_нас, каж'еѿе_ѿ, ѿраш'ајѿе_џо, не_к'е_бидаѿѿ*), нешто што од денешна перспектива (после 25 години), е скоро загубено во современиот македонски јазик, а особено во говорниот.

Ќе прикажеме неколку сегменти од филмот *Пред дождот* кои го потврдуваат тоа. (инсерт: исечоци со горенаведените карактеристики од филмот *Пред дождот*).

Ако се префрлиме во времето дваесет и пет години подоцна, Милчо Манчевски во својот најнов филм *Врба* во голема мера се потпира на говорниот јазик, а не на писмениот стандард. Тоа е разбирливо, бидејќи 25 години се голем период во рамките на јазичната еволуција, а особено во забрзаната еволуција на македонскиот јазик. Токму дел од јазичните карактеристики користени во *Пред дождот*, после 25 години полека се губат и не се суштински дел од современиот македонски разговорен јазик. Милчо го користи тоа сакајќи на филмот (односно на вториот и третиот дел) да им даде современа нота, да ги доближи ликовите не само во однос на времето туку и на физичкиот и социјалниот простор. Токму така и започнува првата сцена во таксито: (инсerti од филмот 27:50-28:40 и 29:30-30:40)

Како што може да се види, и патникот во таксито зборува на разговорен јазик, а групата предводена од Карамба вметнува и микро-јазични / локални елементи во однос на маалото каде што живеат. Овој пристап, освен Милчо, последниве години многу успешно го користеа и Владо Блажевски со *Панкот не е мртов* и Ѓорче Ставревски со *Исцелителот* каде што разговорниот јазик е локализиран на социолектот на Автокоманда.

Во *Врба*, Манчевски е доследен на ставот дека јазичниот израз на ликовите од денешнината треба да ја отсликува современата состојба на македонскиот јазик без оглед на отстапувањето од нормата, зашто само така може да успее да го долови моментот, односно да ни покаже дека дејството се случува тука и сега. Современиот јазичен говорен израз е веќе доста оддалечен од нормата, односно од стандардниот пишан јазик. Тоа не значи дека јазикот осиромашува, туку напротив, преку сè поинтензивната комуникација и технолошки напредок, говорителите наоѓаат начини на што појасен и покондензиран начин да пренесат точна и јасна информацијата, а тоа е една од најзначајните функции на јазикот. Таков е случајот со сите дијалози на сестрите Родна и Катерина при што тие го употребуваат современиот говорен израз. Примери:

КАТЕРИНА

У основно имав една школска.

У ствари – две, близначки.

КАТЕРИНА

Е, Стефани се омажи у Љубљана. А Софија – сестра ѝ, близначка – ми раскажува, вика: „Се будам едно сабајле, се истурам од повраќање. Дигам телефонот, свонам у Љубљана, викам: ’Ти, мори, трудна да не си?’, сестра ми ми одговара: ’Трудна сум. Од кај знаеш?’“

РОДНА

Сис, не мењај тема. Ќе се откажеш?

После четири години пробување...

КАТЕРИНА

Машка жена, неротка. Прца се, а не се кози.

РОДНА

Не се зезај. Сериозно те прашувам.

КАТЕРИНА

Заврши тој филм за мене, цуце.

КАТЕРИНА

А, бе, што вика... Вика дека нема врска што не збори,
Кире му е најинтелигентниот
пациент што било кога го имал.

КАТЕРИНА

Мамо, немој да пушиш у кола.

КАТЕРИНА

Стварно, мамо... Он не збори, ти уста
не затвараш... ме спобудалевете.

Што се однесува до првиот дел на филмот кој се одвива во минатото, Милчо прибегнал кон дијалектниот израз, затоа што исто како и во *Пред дождој*, а и во *Сенки*, тој многу умешно знае дека историјата можеме да ја доловиме и преку голем број архаични црти коишто се вградени во дијалектите, а во овој случај, во македонските западни периферни говори. На еден појас почнувајќи од Гостивар, делумно зафаќајќи го Кичево, потоа Дебар, Струга, Охрид, Преспа и спуштајќи се сè до Корча и Костур, сочувани се голем број стари наследени словенски карактеристики, но исто така, во контактите со другите балкански јазици (пред сè ароманскиот и албанскиот) се вградиле и голем број контактни карактеристики. Тука само би навеле некои од наследените карактеристики на западните периферни говори како што се чување на старата наставка **-т** во трето лице еднина (*носиј̄, имај̄, сечиӣ, ѓледај̄*), наставката **-ет** за трето лице множина (*џирчей̄, имей̄, ѓледеј̄*), губењето на интервокалното **-в-** (*волој, сџолој, сџај̄, џрај̄*), премин на глаголите од **е** во **и** група (*сечиӣ, земиӣ, џериӣ, џеј̄, сеј̄*), поголема фреквенција на **ч** и **џ** во однос на **ќ** и **џ̄** (*че ој̄, че носиӣ, џаол, џубре*), суфиксот **-в-** за имперфективизација (*сџанвиј̄, седвиј̄, доѓорвиј̄, снемвиј̄*), губењето на наставката **-м** во прво лице еднина (*су, ода, носа*) и сл.

Примери:

МИЛАН

Сонвев дека ме фатил попот,
татко ти, и дека ме тепат со
кандилоно, цел со темјан ме напрај.

МИЛАН

Господ да ми е на помош, ако пак
те чепнит јас че го тепам. Со крстон.

ДОНКА

Пу-пу, скраја да е, не збори така.

МИЛАН

Ко те клоцна мислев че скокнам,
ќе го растргнам, од кол вода да пие.

ДОНКА

Не зборви така. Татко ми е.

МИЛАН

Утре че ода да му работа.
Кај него на лозје. Да вечераме,
че ора пак. Од утре месечината
че бидит касната.

ДОНКА

Времето си врвит.
Барем камен да родам, чунки камено
ќе го клајме на некоја бразда во
калта да врват љуѓе и да вељет:
Бог да простит кој го кладе.

ДОНКА

Мајче, кажи чаре, цел живот да
те спомвиме, внуците наши да те
спомвет. Да ти е велико. Господ
да ти дајт од срце заш добрината
со добрина се враштат.

Сите овие карактеристики, од кои некои водат потекло од старословенскиот период и се вградиле во дијалектниот израз, му овозможуваат на Милчо да нè пренесе не само во просторот, туку и да нè врати далеку назад во времето. И повторно, тој тоа го прави на многу умешен начин, користејќи ги различите јазични изрази да нè пренесува низ просторот и времето и најверодостоен начин за успешно да ни го долови дејството во филмот.

Во тој контекст, осврнувајќи се на богатството на македонските дијалекти и нивниот приказ во филмовите на Манчевски, би сакал да го спомнам и филмот *Сенки (Коски)*, каде што имав чест да соработувам со Милчо Манчевски. Имено, Милчо побара од мене да пренесам неколку реченици во некој југозападен периферен дијалект. Главниот услов беше публиката да не може да разбере што кажува ликот на бабата Калина, а тоа сепак да се потпира на македонските дијалекти:

КАЛИНА

(на архаичен дијалект)

Врати го она што не е твое.

Да ти биде лесен патот.

Врати ме во Глувово.

Имај почит. Имаш борч.

Таа наша соработка траеше цела година и најголем проблем беше првата реченица (*Врати го она што не е твое*), којашто според Милчо, беше клучна за целиот филм. За таа цел, одново исчитав стотици страници дијалектни текстови, а исто така со соработниците дигитализиравме и поставивме на интернет десетина дијалектни книги и неколку илјади страници со текстови од македонските дијалекти. За тој поттик искрено му благодарам на Милчо.

Решението го најдовме во две книги за македонските дијалекти од почетокот на 20 век. Првата се однесува на говорите на селата Сухо и Висока во Солунско, архаични говори врз кои се потпира теоријата за македонското потекло на старословенскиот јазик. Се работи за книгата на полскиот славист Мјечислав Малецки под наслов „Два македонски говора – Сухо и Висока во Солунско“ од 1934 година. Другата книга содржи голем број дијалектни текстови од Корчанскиот говор на селата Бобоштица и Дреновени. Книгата е напишана од францускиот научник Андре Мазон, а е издадена во Париз во 1936 година.

Во овие македонски говори се вградени толку архаични црти што со нивна комбинација на крајот успеавме да дојдеме до нешто што се потпира на македонските дијалекти, а сепак не е толку лесно да се разбере за пошироката публика. Една реченица – една година. Тоа е Милчо.

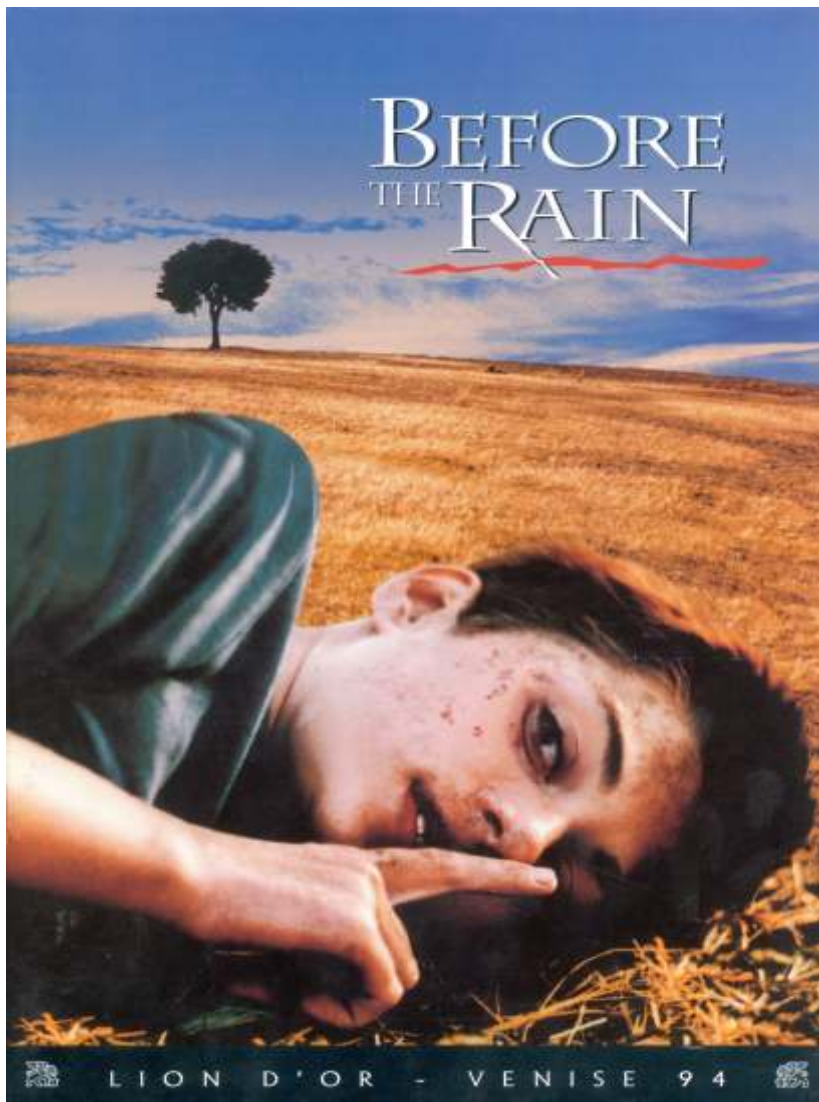
Врати   го   она   што   не   е   твое
Јириси   гу   тос   шчо   не   ести   на теб

Еве како тоа изгледа во филмот: (инсерт од филмот *Сенки* 15:50- и 21:10-)

Заклучок:

Сето ова ни покажува дека Милчо Манчевски кон сите свои филмови пристапува на перфекционистички начин, оди неверојатно длабоко до секој детаљ, а притоа особено внимание му посветува на јазичниот израз. За него, јазикот (и писмениот и говорниот стандард, како и дијалектите, претставуваат моќна алатка којашто во огромна мера му помага во доловувањето на реалистичноста на дејството, и, како што спомнав претходно - со можностите што ги дава јазикот, тој неверојатно успешно и прецизно успева да го смести дејството во соодветниот (географски, општествен, социјален) простор, а истовремено преку дијалектите овозможува дејството да патува и низ просторот и низ времето. Другата нишка што вреди да се истакне е дека неговите филмови, а особено филмот *Пред дождојѝ*, се изучуваат на голем број странски филмски школи и реномирани универзитети, а милиони и милиони гледачи имале прилика преку неговите филмови да се запознаат и со македонскиот јазик и со богатството на македонските дијалекти. На крајот, после 25 години од *Пред дождојѝ*, слободно можеме да кажеме дека преку своите филмови, Милчо Манчевски денес не е само најуспешниот македонски сценарист, режисер и визуелен уметник, туку тој, преку своите филмови, исто така е еден од најголемите афирматори на македонскиот јазик и македонските дијалекти во светот.

BIBLIOTEKA LUDU SŁOWIAŃSKIEGO

DZIAŁ A, NR 2

MIECZYŚLAW MAŁECKI

DWIE GWARY MACEDOŃSKIE

(SUCHE I WYSOKA W SOLUŃSKIM)

CZEŚĆ I: TEKSTY

Z ZASIĘKU FUNDUSZU KULTURY NARODOWEJ

KRAKÓW 1934

SKŁAD GŁÓWNY W KSIĘGARNI GEBETHNERA I WOLFFA
WARSZAWA—KRAKÓW—LUBLIN—ŁÓDŹ—POZNAŃ—WILNO—ZAKOPANE

I. Suche.

Nr 1. Autobiografja glównego objektu.

Jas sã rudiy na xil'a oktakòša ènininda in'ã i na mòjta gu-
đina mlògu biši skãmpu brašnòtu. Na gudinata pãdna umr'ã i tãt-
kumi i si ustãnaç sirãk; pulèk, pulèk màjka m'ã narãsti, m'ã pùsna
i na skul'òtu, m'ã nauçi p'èt', šès grãmati da znãm kòlku za da žìvò-
vam i jas kutù sirumãç èuv'ãk bitisãç skul'òtu, m'ã dàdi màjka da sã
naučã zanajãt'; utidux pu na dv'ã gudini na nos zanajãt' da šija
i ipidis màjka ni imãši drùgu d'ãt'ã, m'ã izvãdi ut nòs èurbažija,
m'ã pùsna u Sulùn za da sã naučã pòxùbav'ã zanajãt'.

Mòju kasmèt' xié mi ni utivaši, pãdna umr'ã màsturu i jas
si ustãnaç pak sirãk i ut zanajãt'. Ut tãm s'ètn'ã s'èdnãç dva tri
m'ãsnici u Sulùn na idin druk màstur za da ràbut'ã, amã ni imãši
ràbuta i takã iskulãsaç i ut nas ràbuta, si døjduç u s'èlutu. U Su-
lùn stòr'ãç šès m'ãsnici i màsturu biši ut Suçò.

Si døjduç u s'èlutu, si kùp'ãç inò magãrãã, si kãraçmi drã-
vùški, si gi ràbut'ãçmi i nifkit'ã sãs màjka, pruminãçmi idin si-
rumãška žìvòt. Pruminãça mrãva gudini, døjduça t'ut'un'utu za da
gi ràbutimi. Kak isl'ãça t'ut'un'utu fãt'ãçmi da s'ãjmi t'ut'un' i takã
fãt'ãçmi pòxùbav'ã da si pruminami.

I døjdi túdòdeka, sa rasb'ãkãça mu'arab'ãnta; Karãda, Š'er-
vija, Bùlgarija i Elãda stãnaça i èitert'ãç idnò demèk šimaçi i ni
gu lèfteròsaça m'ãstutu ut Tùrcinu i takã ustãnaçmi ni na Elãda.

Ut dòdeka đur na dèka pènde n'ã ustãvi elèfteri i na dèka
pènde m'ã kalèsa na ask'èr'u. Utidux u S'ãr, ut S'ãr utidux na
Dimir-isãr i tam b'ãši èdrata na šindagmãta i tãm sã katatãksãç
(zal'ãpiç) na dèkatonògdon šindagma i tam m'ã izvãdi epitru-
pitu vojìtitikòs i s'ãd'ãç usamnãjsi d'èn'ã i m'ã pùsnaça, mi dàduça
apulitir'ju.

buta!« »idiš u m'ën'a da ràbutiš? jas imam kafinè i za pumàgaš na gul'āmāt'a garsòni!« »idam!« — mu i r'èkla d'āt'antu i tṛ'gnaxa da pòjat na kafinètu.

Čurbažijata gu z'è d'āt'antu ut kafinètu, gu zan'èsi na čar-šijata, mu kùpi rùba za ut n'ètr'a i rùba za ut w'bnka i gu zan'èsi na bān'ata ('na lutròtu'). (Afù) sà umù d'āt'antu χubaja i sà prim'ani sās nòwat'a rùba, d'āt'antu stāna mlògu prèpnu, gu zan'èsi na kafinètu, mu kùpi i idnà misalka ('tālwa'); s'ètn'a fāti d'āt'antu da čisti kàfinètu.

Kāk wid'aχa mišturijitu ('pelatijata') tūs prèpnutu d'ātl'a n'ètr'a u kafinètu, fāt'aχa sička da χòždat tàmù; i wid'a afindikòtu, čā fāt'aχa da χòždat mlògu mišturiji, gu milòwaši d'āt'antu s'ètn'a mlògu. D'āt'antu stòri mlògu gudina u nūs kafinè. Čurbažijata mu r'èči na d'āt'antu, kòlku parḅ za išti u gudinata? d'āt'antu mu r'èči: »kòlku ištiš dājmi!« Afindikòtu s'ètn'a mu stòri idnò sindučā i mu klāwaši χakòt n'ètr'a u sindučantu.

(Afù) naràsti d'āt'antu, stāna usimnājsti gudina, stāna mlògu prèpnu. Na kārši ut kàfinètu biši na càr'ut k'èštata; càr'ut im'āši idnà mòma dwājsti gudina. Mumāta d'āt'antu kāk gu gl'èndaši kàta d'èn' u kafinètu gu arèsa, išt'aši da gu èzmi za m'ènc', alà sà čùd'aši kāk da mu kàži sās kniga i sās ùsta?

Wiknuwa idin zābitin ut palāt'ut i mu willi: »nāti pèt' lirā i za pòš na kàfinètu, za pijèš idnò kafè, za mu dad'èš na d'āt'antu za idnò kafè idnà lira, i čitrit'ā na t'èb'a!«

I zābitinut stāna, utidi na kàfinètu. Wiknuwa: »garsòn!« χòžda d'āt'antu: »šò išti ti?« »idnò kafè da mi stòriš!« i d'āt'antu mu stòri kafè i mu zan'èsi. (Afù) zābitinut gu spi kafètu, wiknuwa d'āt'antu, mu dàwa idnà lira; d'āt'antu ja zan'èwa lirata na afin-dikòtu; afin-dikòtu mu dàwa rèstat'a na d'āt'antu da χa dad'è na zābitinut; mu χa dàwa d'āt'antu na zābitinut, χa ni z'èwa zābitinut, mu willi: »n'èkasā na t'èb'a!« d'āt'antu χa z'èwa, χa zan'èwa na afin-dikòtu: »nà! t'ès parḅ mi χa wṛ'nuwa zābitinut!« »t'ès parḅ sà tòja, klāt' si χā u sindučantu!«

I zābitinut si utidi na palāt'ut i gu p'èta mumāta: »šò stòri?« tòj i willi: »kak mi r'èči, t'èj stòr'aχ«. Drùgajut d'èn' gu wiknuwa pāk zābitinut: »nà ti d'èsit' lirā, za pòš pāk na kafinètu za pijèš idnò kafè i za dad'èš na d'āt'antu za kafètu dw'ā lirā i drùgat'a usimt'ā na t'èb'a!«

Stāna zābitinut da pòj pāk nā kàfinètu, s'èdnuwa na karè-

BIBLIOTHÈQUE D'ÉTUDES BALKANIQUES. — V

DOCUMENTS
CONTES ET CHANSONS SLAVES
DE L'ALBANIE DU SUD

PAR

ANDRÉ MAZON

PROFESSEUR AU COLLÈGE DE FRANCE

PARIS

LIBRAIRIE DROZ

25, RUE DE TOURNON (VIe)

1936

35. LA CHEVRETTE MERVEILLEUSE.

Bjë en starec i ena starica. Ne 'mjëje çelet. Pominaje tra koze, mu se pikna eno kozhle vnatri. Mu veli staricata : « Starcu, ne go darxhime sos kozhle da go storime kaj çupa, zhosh ne 'mame çjëndo ? » Stareco i veli : « Dobre mor starice, go darxhime ». Sos
 5 kozhljêto bjë lepinata zemjëtuj. Tija ne znjêje ot bjë lepinata zemjëtuj, toko kozhle, kozhle, d'imjêje eno kozhle doma. Sos kozhljêto mu çinjêshe setni svjête rabote : si zapirjêshe portata, si shlekvjêshe kozhata, si mu brishjêshe, si mu mijêshe, si mu çinjêshe sve. Mu kllade razboj, si mu tka pflatno, si zvjê pflatnoto,
 10 si otide so staricata da go peri na rjêka. Otide po gore gjeto ne 'mjêshe ludi sosve starica, sosve majka. Si shljêçe kozhata, si fati da si peri. Otide sin carutomu da napije kono. Bjë daleku toj. Tjës ne go puljêje, a toj puljêshe sve. Sjêde tamo dur bitisaje. Si ubljêçe kozhata tas, zvjê çorapo nat rogoviti, zvjê pflatnoto i otidoje doma
 15 so staricata. Sin carutomu otide po nij. Mu bunja na portata, izhljêze stariçkata. « Sos kozhle shç'imash ti, zha mi go dash mjêne », i veli toj. — « Ti se mola mnogo, ne mi go zem kozhljêto ot, ti da go zemish, zha go zakolish, a jê gu'mam kaj çupa ». — « Njê, mori babo, jê ne jo zakolva, toko zha jo zema nevjêsta ».
 20 Tas fati da pllaçi, toko toj i go zvjê, ot bjë car. E i dade seni mnogo pare.

Jo zavede doma sin carutomu. Nevestata bratu-mu fati da mu se pocmjêva. Kozhljêto go darxhjêshe v'odejata toj. Ka bjë v'odejata, tas bjë shleçenka, masna, kaj lepinata zemjëtuj. Urivjêshe i dollu
 25 po nekojpat kozhljêto. En den, tas nevestata bratu-mu fati da stori en zellnik. I tas so rogoviti i dupna zellniko. Tas so sukalloto jo udri vo gllavata, i tos kozhljêto vikna : mé!... Sin carutomu çu i veli : « Nemojte mori, ne mi bijêjte kozhljêto. » — « Ka da ne go bijême ? mi rasipa zellniko ». I mnogo pata sve sika mu çinjêshe
 30 kozhljêto.

Eh setni se çinjêshe en brak, se zhenjêshe en druj car. I kalesaje na brako. I tas nevestata bratu-mu, entarva-je i veljêshe : « E, trjêsni, pukni, nije zh'odime na brako, tebe ne te zemame ». Kozhljêto fatvjêshe kaj da pllaçi : « ë, ë, ita i jê da dojda na brako, shço !... ?
 35 Tija pobenjaje na brako. Tas shljêçe kozhata, i otide na brako i tas. Ka otide na brako, tija se poçudije svi so masninata tojna ; koj ta koj d'o poshça poveqe. Posedoje shço posedoje dur se bitisa gozbata, tas pobjënja ponapre ot svi ; otide doma : se stori opet kozhle. Po neja otidoje svi drugjiti domaçka. « Trjêsni, pukni, i reçe

Le système des *démonstratifs*, qui complète en partie celui des pronoms personnels, est le suivant :

SINGULIER

	masc.	neut.	fém.	masc.	neut.	fém.
nom...	<i>soj</i>	} <i>sózi, sos</i>	} <i>sázi, sas</i>	<i>toj</i>	} <i>tózi, tos</i>	} <i>tázi, tas</i>
acc...	<i>sógva</i>			<i>tógva</i>		
dat...	} <i>sómu</i>		<i>s'ázi, s'äs</i>	} <i>tómu</i>		<i>v'ázi, v'äs</i>

PLURIEL

	masc.	neut.	fém.	masc.	neut.	fém.
nom.-acc....	<i>sija</i>	} <i>s'ázi, s'äs</i>		<i>tja</i>	} <i>v'ázi, v'äs</i>	
dat.....	<i>sijam, mu</i>	<i>s'am, mu</i>		<i>tijam</i>	<i>v'am, mu</i>	

La survivance du couple des démonstratifs *soj, toj* est un archaïsme remarquable qui rappelle l'état du moyen-russe et du moyen serbo-croate ¹. On ne la constate par ailleurs que dans les Rhodopes (parler de la Ropkata et parlars centraux), et telle forme isolée comme *si-nok'* de la région de Veles ou l'adverbe commun du bulgare oriental *snošti* (< *si nóšti*) nous apparaissent aujourd'hui comme des curiosités ². Le pronom *süi* est attesté couramment en moyen bulgare, par exemple dans le *Dit de Troie* inséré dans la Chronique de Manassès (xive siècle), et jusque dans les manuscrits du xviie siècle ³. Mais le bulgare moderne lui a substitué, suivant les parlars, soit *on* (*onzi*), soit *ov* (cf. serbo-croate *ovaj*) ; les parlars macédoniens ont ordinairement le couple *ovoj, voj/toj* ⁴ et plus rarement la trinité *ov/on/toj*, comme *ovja/oña/toj* dans le parler de Galičnik ⁵.

Les deux éléments du couple ont réagi l'un sur l'autre : le vieux sl. *ši* (*jī*), moyen bulg. *sej*, a été refait en *süi, soj*, d'après *tüi, toj*, et le pluriel fém.-neut. *v'ázi, v'äs* a eu pour modèle *s'ázi, s'äs*, où *s'ä-* est dû à la confusion du traitement de *sija* et *sje*.

Il va de soi que l'accus. sing. fém. du pronom de la 3e personne *jo*

¹ Cf. Boris Unbegaun, *La langue russe au XVIe siècle (1500-1560)*, I, Paris, 1935, p. 384 ; André Vaillant, *La langue de Dominko Zlatarić*, II, Paris, 1931, pp. 146-147.

² Lj. Miletić, *Die Rhodopemundarten der bulgarischen Sprache*, col. 56-57 et 146-148, et *Makedonski pregled*, IX, 1, p. 27 ; cf. aussi André Vaillant, *Revue des Études slaves*, XII (1932), p. 232.

³ P. A. Lavrov, *Obzor*, p. 159.

⁴ Oblak, *op. cit.*, pp. 96-97 ; A. M. Seliščev, *op. cit.*, pp. 203-205 ; Dimităr Ivanov, *Gevgeljskijat govor*, p. 84 ; St. Romanski, dans le *Makedonski pregled*, VIII, 1 (1932), p. 135 (parlars du Vardar inférieur).

⁵ A. Belić, *Galički dijalekat*, p. 188.

cv'ä, le composé isolé *dóde* (< *doděje*), *p'ä* et ses composés comme *zápe*, *pl'ä*, *sm'ä* et ses composés comme *zásme* et *pótsme*, les composés isolés *póse* (impf. *posjáva*) et *pr'áze* (impf. *prez'áva*), et, avec un -a radical, *zn'ä* et ses composés comme *pózne* et *úzne* ;

Des verbes à racine consonantique : soit à thème ancien à suffixe -ja- comme *kašle*, *stúše*, peut-être *kóle*, *léle*, et la série des dérivés imperfectifs de verbes du type en -i- comme *járle*, *gáne*, *k'ile*, *kláne*, *púle*, *ustáve*, *ustráme*, *tárče*, *uzdráve*, *várše*, *várte*, *izúre* (voir plus loin, p. 85) ; — soit à thème ancien à suffixe -ě- comme *učkóre*, *ustáre*, *úme*, *ž'ále* ;

Enfin deux verbes isolés, à savoir : un dernier ressortissant du type en -e- (classe I de Leskien), *zóve*, — et l'athématique *jä* dont la flexion au présent ne se distingue pas de celle de *zn'ä*.

Il a été noté ci-dessus (p. 47) que *ne t'ustávem* aboutit souvent par contraction à *ne t'ustám* 66₂₂.

Présents anomaux.

Le présent anomal essentiel est celui du verbe « être ». Il est caractérisé par la présence de formes parallèles dont deux séries sont particulières au type négatif, à savoir :

<i>ésa</i>	<i>s'ä</i>	<i>n'áse</i>	<i>n'ésa</i>
<i>ési</i>	<i>si</i>	<i>n'ási</i>	<i>n'ési</i>
<i>ésti</i> , <i>n'éje</i>	<i>e</i>	<i>n'ä</i>	<i>n'ésti</i> , <i>n'e</i> , <i>n'éje</i>
<i>ésme</i>	<i>sm'ä</i>	<i>n'ásme</i>	<i>n'ésme</i>
<i>éste</i>	<i>st'ä</i>	<i>n'áste</i>	<i>n'éste</i>
<i>ése</i>	<i>se</i> , <i>s'ä</i>	<i>n'áse</i>	<i>n'ése</i>

Les deux séries positives sont aujourd'hui rigoureusement équivalentes dans l'usage courant. Mais, du point de vue historique, elles diffèrent de façon appréciable.

La première série est l'ancienne série accentuée : elle atteste, malgré ses innovations, un conservatisme remarquable dans le domaine bulgare : *ésa*, *ési*, etc., avec maintien de la voyelle radicale comme en serbo-croate *jesam*, *jesi*, etc., alors que l'ensemble du macédonien et le bulgare oriental n'ont que *sám*, *si*, etc. La flexion a subi par ailleurs l'influence du type en -i- dont la fortune, nous l'avons vu, a été si grande : la 1re pers. sing. *ésa* a dû être simplement refaite sur le modèle de *nósa*, par l'intermédiaire du perfectif correspondant *da b'ánda* ; les 3e pers. sing. et plur. *ésti*, *ése* ont eu le même modèle (on sait que *ésti* est fréquent dans les parlars de la région